

М.М. ПЕРЕГРИМ¹,
Л.І. ЛЕСНЯК², О.М. ПЕРЕГРИМ²

¹ Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка
НАН України

вул. Тімірязєвська, 1, Київ, 01014, Україна

² Луганський національний педагогічний університет

імені Тараса Шевченка

вул. Оборонна, 2а, Луганськ, 91000, Україна

НОВІ ФЛОРИСТИЧНІ ЗНАХІДКИ НА ДОНЕЦЬКОМУ КРЯЖІ

Ключові слова: флора, нові місцезнаходження, рідкісні види, Донецький кряж.

Під час дослідження флори та рослинності у 2001—2003 рр. на Донецькому кряжі у Луганському, Штерівсько-Краснодонському (Кам'янському), Дебальцево-Ровеньківському, Чистяхівському (Кринсько-Нагольному) районах Донецького геоботанічного округу [1] вперше для рівнинної частини України було виявлено *Gagea chrysantha* (Jan) Schult. et Schult. f., новий вид для флори Донецького кряжу *Viola nemausensis* Jord., а також нові місцезнаходження видів, занесених до Червоної книги України [13]: *Delphinium punicum* Pall., *Paeonia tenuifolia* L., *Astragalus cretophilus* Klokov, *Allium lineare* L., *Tulipa schrenkii* Regel, *Crocus reticulatus* Steven ex Adam. Гербарні зразки цих видів передано до гербаріїв Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (КВ) та Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (КВНА).

Gagea chrysantha — середземноморсько-малоазійський вид, на території України трапляється у Гірському та Південному Криму, у лісах і на лісових галявинах, схилах [2, 9]. У попередніх працях [2, 9, 10] його наводили як *G. heldreichii* (Turr.) Lojac. Ми знайшли популяцію виду в Луганській обл., Краснодонському р-ні, біля с. Урало-Кавказ, майже 0,5 км на північ від залізничної зупинки «172 км». Загальна площа популяції становить близько 1,5 га, на ній зростає до 1 тис особин виду. Вона приурочена до степового схилу південної експозиції крутістю до 15°. Ґрунти — змиті слабокогумусні чорноземи, місяцями на поверхню виходять пісковики. Схил розчленований широкими неглибокими улоговинами ерозійного походження. У рослинному покриві домінують *Stipa capillata* L., *S. dasyphylla* (Czern. ex Lindem.) Trautv., *S. pulcherrima* K. Koch., *Festuca* sp., *Crinitaria villosa* (L.) Grossh., *Elytrigia trichophora* (Link) Nevski. Проективне покриття трав'янистого покриву — 80—100 %.

Viola nemausensis — середземноморський вид, ареал охоплює Південну Європу та Середземномор'я. В Україні знайдено місцезнаходження в Криму, околицях Одеси та Південній Бессарабії, але у зв'язку з відсутністю гербарних зразків, вид вважався сумнівним [11]. Ми знайшли популяцію, що

© М.М. ПЕРЕГРИМ, Л.І. ЛЕСНЯК, О.М. ПЕРЕГРИМ, 2004

налічувала 31 особину (усі квітували), у Лутугинському р-ні Луганської обл., на залізничній зупинці «133 км», біля с. Карла-Лібкнехта на відстані 3—5 м від колії. Вважаємо вид адвентивним для Луганщини, занесеним залізничним транспортом, ймовірно з Криму або Ставропольського чи Краснодарського краю. Поширення виду потребує детального вивчення.

Delphinium punicum — прикаспійсько-східнопричорноморський вид, поширений на Приазовській та Донецькій височинах, а також у пониззі Дону і Волги, Передкавказзі, Західному Казахстані [13]. На території України проходить західна межа ареалу виду і відомо лише чотири його місцезростання: Донецька обл. — у відділенні Українського степового заповідника «Хомутовський степ» та у Старобешівському р-ні між с. Роздольне і смт Старобешеве на кам'янистих берегах р. Кальміус; Луганська обл. — у відділенні Луганського природного заповідника «Провальський степ» та в околицях Луганська у балці Кисличній [6, 8, 13]. Ми виявили нечисленну популяцію цього виду (п'ять генеративних особин) у м. Луганську в околицях кварталу Зарічний у балці Калмицький яр. Ця територія є схилом південно-східної експозиції крутістю 30—40° та перепадом висот до 40 м, з сильно розвинутою ерозійно-яружною системою. В основі схилу ґрунти представлені намівними чорноземами, інші ділянки — карбонатними ґрунтами. У Лутугинському р-ні Луганської обл., біля с. Розкішне у ботанічній пам'ятці природи Балка Плоска ми знайшли популяцію, яка займала площу близько 20 га. Ця територія представлена мергельним схилом південної експозиції крутістю 45—50°. У рослинних угрупованнях, в яких зростає цей вид, проективне покриття трав'янистого покриву становить 70—80 %.

Paeonia tenuifolia — рідкісний вид флори України, занесений до Червоної книги Української РСР [12], Червоної книги України [13], а також охороняється Бернською конвенцією [3]. Поширений у Центральній Європі, південно-східних районах Східноєвропейської рівнини, на Кавказі. В Україні зростає у лісостеповій та степовій зонах, а також у Криму [7, 13]. Для південного сходу України В.М. Остапко [6] наводить 34 його місцезнаходження. Ми виявили популяцію *P. tenuifolia* (0,8 га, зі щільністю до 10 особин на 1 м²) у Луганській обл., Слово'яносербському р-ні, біля с. Обозне у невеликих улоговинах, на крейдяному схилі західної експозиції крутістю 10°. Ґрунти — змиті чорноземи. Проективне покриття трав'янистого ярусу становить 90—100 %.

Astragalus cretophilus — ендемік крейдяних і вапнякових відслонень басейну Дону, поширений у Нижньодонському та Волзько-Донському районах. В Україні трапляється у східній частині Степу та Лісостепу [10, 13]. Ми виявили дві популяції: 1) Луганськ, неподалік кварталу Мирний, біля вершини балки Калмицький яр на плакорній степовій ділянці зі слабкогумусними чорноземами, які підстилаються мергельною породою. Площа популяції становить близько 2 га, зі щільністю 3—5 особин на 1 м², проективне покриття трав'янистого покриву досягає 80 %; 2) Луганська обл., Слово'яносербський р-н, околиці с. Обозне, на узліссі байрачного лісу, який зростає

на крейдяному субстраті. Площа популяції становить 0,01 га, зі щільністю 1—2 особини на 1 м².

Allium lineare — східноєвропейсько-азійський вид з диз'юнктивним ареалом. В Україні відомо три місцезнаходження на Донецькій височині і одне в околицях м. Кривий Ріг (геологічна пам'ятка природи Сланцеві скелі) [4—6]. Також вид поширений у пониззі Дону і Волги, Заволжжі, Західному Сибіру, Середній Азії та Північно-Західній Монголії [13]. Ми виявили дві популяції: 1) Луганська обл., Лутугинський р-н, околиці с. Верхня Оріхівка, на відслоненнях пісковиків на горі Розкопана, по лівому березі р. Луганчик, біля Першозванівського водосховища. Схил південно-східної експозиції крутістю до 60°. Загальна площа популяції — 0,02 га, щільність — до 25 особин на 1 м²; 2) Ростовська обл., околиці м. Донецька, с. Станичне, на відслоненнях пісковиків, по правому березі р. Велика Кам'янка. Схил північної експозиції каньйонного типу. Загальна площа популяції становить близько 1 га, з середньою щільністю 1—3 особини на 1 м².

Tulipa schrenkii — західноєвразійський вид, поширений у пониззі Дону, південній частині Поволжя і Заволжя, на Кавказі, у Закавказзі, східній частині Малої Азії, Західному Сибіру, Середній Азії. В Україні трапляється у степовій зоні та Криму [7, 12, 13]. Під час досліджень було виявлено дві популяції *T. schrenkii*: 1) Луганська обл., Краснодонський р-н, околиці с. Изварине, на степовій ділянці на північ від залізниці, що з'єднує зупинку «172 км» та станцію Изварине. Виявлено лише п'ять особин, три з яких у генеративному стані. Проективне покриття трав'янистого покриву становить близько 60 %; 2) Ростовська обл., околиці м. Донецька, с. Макарове, на вершині степової гриви, утвореної пісковиками. Загальна площа популяції — 0,05 га, середня щільність 2—3 особини на 1 м². Проективне покриття трав'янистого покриву становить 60—70 %.

Crocus reticulatus — середземноморський вид, поширений у Центральній Європі, Середземномор'ї, Передкавказзі, північній частині Західного Закавказзя. В Україні поширений у Лісостепу та Степу [12, 13]. Для південного сходу України В.М. Остапко [6] наводить 23 місцезнаходження цього виду. Ми разом із Д.С. Саликіним виявили сім його нових місцезнаходжень на Донецькому кряжі у Луганській обл.: 1) Свердловський р-н, околиці с. Бірюкове, степові схили північно-східної експозиції по правому березі р. Кундрюча; 2) Свердловський р-н, між селами Карпове-Крепінське і Дар'їно-Єрмаківка, степові схили східної експозиції по правому березі р. Тузлов; 3) м. Брянка, околиці с. Павлівка (степові схили; серед лісу по правому березі р. Лозова, північно-східна експозиція); 4) м. Стаханів, околиці с. Алмазне, біля профілакторію «Алмаз», в екотоні між степовим схилом і байрачним лісом, східна експозиція; 5) Антрацитівський р-н, околиці с. Ребрикове, підніжжя степових схилів по правому березі р. Велика Кам'янка, північна експозиція; 6) Антрацитівський р-н, околиці с. Західне, в екотоні між степовим схилом та байрачним лісом, східна експозиція; 7) Лутугинський р-н,

околиці с. Орехівка, у підніжжя степових схилів північної експозиції по правому березі р. Луганчик.

На сьогодні популяції *Delphinium puniceum*, *Paeonia tenuifolia*, *Astragalus cretophilus*, *Allium lineare*, *Tulipa schrenkii*, *Crocus reticulatus* на території України знають значного антропогенного впливу (господарське освоєння територій, випасання худоби, збирання на букети, викопування). Тому досить актуальним є питання охорони цих видів. З усіх наведених у статті нових місцезнаходжень раритетних видів охороняється лише одна популяція *Delphinium puniceum*. Створено і подано до відповідних установ обґрунтування на оголошення заказників загальнодержавного значення «Мергельний яр» у Луганську (де будуть охоронятися популяції *Delphinium puniceum* та *Astragalus cretophilus*) та «Добрянські гори» у Лутугинському р-ні Луганської обл. (*Allium lineare*). Популяції інших видів потребують охорони.

Отже, нові знахідки доповнюють список флори Донецького краю та відомості про сучасні ареали раритетних видів рослин.

Автори висловлюють ширю подяку канд. біол. наук., доценту кафедри ботаніки, фізіології рослин та генетики Кримського державного аграрного університету Ан. В. Єні за допомогу у визначенні *Gagea heldrichii*.

1. Геоботаничне районування УРСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 304 с.
2. Добрачаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. Определитель высших растений Украины. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.
3. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979). — К., 1998. — 76 с.
4. Кучеровський В.В. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Дніпропетровщини. — К.: Фітосоціоцентр, 2001. — 360 с.
5. Кучеровський В.В., Шоль Г.Н., Красова О.О. Флористичні знахідки на території Правобережного степового Придніпров'я // Укр. ботан. журн. — 2003. — 60, № 5. — С. 555—561.
6. Остапко В.М. Раритетний флорофонд юго-востока України (хорологія). — Донець: ООО «Лебедь», 2001. — 121 с.
7. Собко В.Г. Стежинами Червоної книги. — К.: Урожай, 1993. — 176 с.
8. Ткаченко В.С., Дідух Я.П., Генев А.П. та ін. Український природний степовий заповідник. Рослинний світ. — К.: Фітосоціоцентр, 1998. — 280 с.
9. Флора СССР. Т. 4. — Л.: Изд-во АН СССР, 1935. — 760 с.
10. Флора Европейской части СССР. Т. 4 — Л.: Наука, 1979. — 356 с.
11. Хорологія флори України. — Киев: Наук. думка, 1986. — 272 с.
12. Червона книга Української РСР. — К.: Наук. думка, 1980. — 504 с.
13. Червона книга України. Рослинний світ. — К.: УЕ, 1996. — 608 с.

Рекомендує до друку
Р.І. Бурда

Надійшла 06.02.2004

Н.Н. Перегрим¹, Л.И. Лесняк², Е.Н. Перегрим²

¹ Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко НАН Украины, г. Киев

² Луганский национальный педагогический университет имени Тараса Шевченко

НОВЫЕ ФЛОРИСТИЧЕСКИЕ НАХОДКИ НА ДОНЕЦКОМ КРЯЖЕ

При проведении исследований в 2001—2003 гг. на Донецком кряже впервые для флоры региона были найдены: *Gagea chrysantha* (Jan) Schult. et Schult. f. и *Viola nemausensis* Jord. Приведены новые местонахождения редких видов флоры Украины: *Delphinium puniceum* Pall., *Paeonia tenuifolia* L., *Astragalus cretophilus* Klokov, *Allium lineare* L., *Tulipa schrenkii* Regel, *Crocus reticulatus* Steven ex Adam.

М.М. Peregrym¹, L.I. Lesnyak², O.M. Peregrym²

¹ M.M. Gryshko National Botanical Gardens National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

² T. Schevchenko Lugansk National Pedagogical University

NEW FLORISTIC FINDINGS IN OF DONETS'K UPLAND

At drawn of examinations in 2001—2003 years on Donets'k upland, for the first time for flora region there were found species: *Gagea chrysantha* (Jan) Schult. et Schult. f. and *Viola nemausensis* Jord. New habitats of rare species of flora of Ukraine: *Delphinium puniceum* Pall., *Paeonia tenuifolia* L., *Astragalus cretophilus* Klokov, *Allium lineare* L., *Tulipa schrenkii* Regel, *Crocus reticulatus* Steven ex Adam. are given.